

7/ Přivlastňovací zájmeno svůj

Světa Čmejrková

Vedle přivlastňovacích zájmen, jako je *můj, tvůj, jeho a její, náš, váš, jejich*, má čeština ve svém repertoáru tzv. zvrtné přivlastňovací zájmeno *svůj/svoje/svoje*. Přivlastňovací zájmena vyjadřují, že něco někomu patří. Pokud je ten někdo nebo něco (protože subjekt může být životný i neživotný) vyjádřen podmětem výpovědi (tj. 1. pádem), nahrazuje se v češtině prostě přivlastňovacím zájmenem zvrtným *svůj/svá/své*, tedy ještě jinak – zvrtným zájmenem přivlastňujícím podmětu. Tak zní základní pravidlo. Známé latinské paradigma a jeho český překlad tedy zní:

Omnia mea mecum porto.

Omnia tua tecum portas.

Omnia sua secum portat.

Omnia nostra nobiscum portamus.

Omnia vestra vobiscum portatis.

Omnia sua secum portant.

Všechno své nosím s sebou.

Všechno své nosíš s sebou.

Všechno své nosí s sebou.

Všechno své nosíme s sebou.

Všechno své nosíte s sebou.

Všechno své nosí s sebou.

Tam, kde latina a jiné jazyky, např. také angličtina, vystačí se zájmeny přivlastňovacími, je v češtině obvyklé zvolit při přivlastňování podmětu zájmeno zvrtné: neříkáme tedy *Všechno mé nosím s sebou*, ale *Všechno své nosím s sebou*. Podobně: *Představím Vám svého muže*. *Ukážu Vám svoje knihy*. *Obuju si svoje nové boty*. Avšak v poslední době jako by zájmena *svůj* ubývalo. Běžně říkáme i slyšíme *Představím Vám svého muže*, *Ukážu Vám moje knihy* apod. Je to špatně? Nelze mluvit o chybě v pravém slova smyslu, je to stylistická varianta, daná emocionálně. Jindy je zase setrvání u prostého přivlastňovacího zájmena *můj* a rezignace na jeho nahrazení zvrtným *svůj* způsobena tím, že je ve větě přítomno více subjektů: Proč říkáme *Děkuji Ti za blahopřání k mému svátku*, když jsem to já, kdo má svůj svátek? Nemáme říkat *Děkuji Ti za blahopřání k svému svátku*? Nemáme; ve

větě jsou totiž dva děje: já děkuji za to, že ty mi blahopřeješ. Tedy *Já slavím svůj svátek a děkuji Ti za to, že ty mi blahopřeješ k mému svátku*. Podobně je tomu třeba ve větě *Děkuji za odpověď na můj dopis*.

Velmi nápadné je nahrazování zájmena *svůj* zájmenem *Váš* ve 2. osobě množného čísla z důvodů zdvořilosti: *Pozdravujte Vási ženu* řekneme skoro častěji než *Pozdravujte svoji ženu*. *Povězte nám něco o Vašem pobytu v Itálii* je stejně běžné jako *Povězte nám něco o svém pobytu v Itálii*. Nebo otázka *Kterou z Vásich knih máte nejraději?* je pravděpodobněji než *Kterou ze svých knih máte nejraději?*

S obdobným jevem se dnes běžně setkáváme i u veřejných nápisů. Když si jdeme vybrat peníze do bankomatu, vidíme pokyn *Zadejte Vaše PIN*. *Odeberte Vaši kartu*, přestože by tu dobře fungovalo zvrtné zájmeno *svůj*: *Zadejte své PIN*. *Odeberte svoji kartu*. Také jsme si dnes už zvykli, že některé instituce dávají při komunikaci s občany někdy přednost zájmenu *Váš* před zájmenem *svůj* nebo užívají tato zájmena střídavě: *V případě Vašeho zájmu zašlete Vaši přihlášku na adresu ...* Podobně v reklamách a v reklamních prospektech: *Návštivte Vaši cestovní kancelář*. *Naplánujte si Vaši dovolenou*. *Udělejte něco pro Vaši postavu*. *Objevte krajinu Vašich snů*. Reklamní tvůrci zřejmě považují zájmeno *Váš* v těchto případech za zdvořilejší.

Někteří uživatelé češtiny si stěžují, že zájmeno *svůj* mizí z reklamních sloganů pod vlivem angličtiny. Angličtina zájmeno *svůj* nemá, používá ve výše uvedených případech oslovení adresátů adresátů přivlastňovací zájmeno druhé osoby *your*, takže překlad českým *Váš* se nabízí. Ale zda jde v češtině skutečně jen o vliv angličtiny, to nelze s určitostí říct. Pravděpodobně tu vliv angličtiny podporuje tendenci, která je v češtině staršího data (jak ukazují např. některé reklamní texty z 20., 30. a 40. let), totiž nahrazovat zvrtné zájmeno *svůj* zdvořilým *Vás*, které se jeví jako uctivé a přitom je kontaktové výraznější a naléhavější.

Nahrazování zvrtného zájmena *svůj* prostými přivlastňovacími zájmeny mívá i jiné důvody – a tady už vůbec nelze mluvit o chybě. V některých výpovědích totiž osoba nebo osoby vyjadřené podmětem zastupují nějaký širší kolektiv, který společně něco vlastní: *Vzpomínámle si na naši školu*, *Fandíme našim reprezentantům*, *Vázámle si našeho mateřského jazyka* apod.

Ale výše uvedeny případy nahrazování zájmena *svůj* prostými přivlastňovacími zájmeny se problematika zdaleka nevyčerpává.

Jak jsme uvedli, základní pravidlo zní, že zájmenem *svůj* přivlastňujeme tomu (osobě nebo předmětu), kdo je v téže větě podmětem. Mluví určitě umí rozlišit, zda chce říct, že si *vzal svoje věci* nebo *jeho věci*, zda *viděl svoji ženu* nebo *jeho ženu*, nebo zda *potkala svého muže* nebo *jejího muže*, zda *nakupuje dárky pro své děti* nebo *pro jejich děti*. Tj. umí rozlišit, co komu patří, co je čí. Ale jak už jsme uvedli, věty bývají složitější a osob, o kterých se mluví v jedné větě, bývá víc, a také dějů, o kterých se mluví, je víc. Vezměme si větu *Jan radil Karlovi pozvat svou přítelkyni do kina*. Podmět věty je Jan a radí Karlovi pozvat svou přítelkyni do kina. Lze předpokládat, že *svůj* se vztahuje k podmětu, přítelkyně je tedy Janova a Jan chce, aby ji Karel pozval do kina. Ale pravděpodobnější je, že Jan radí Karlovi, aby vzal do kina svou, tj. Karlovu přítelkyni. V tomto druhém, pravděpodobnějším případě se tedy zájmeno *svůj* nevztahuje k podmětu, ale k předmětu věty. Je to možné proto, že – stručně řečeno – Jan radí, ale Karel zve. Takže podmětem jedné činnosti je Jan a podmětem druhé činnosti je Karel.

O tom, že může mít zájmeno *svůj* někdy dvojí čtení, svědčí věta, kterou lingvisté tradičně užívají, aby na tuto dvojznačnost upozornili: z věty *Slyšel ho zpívat svoji píseň* nemůžeme nijak odhadnout, čím to byla píseň, zda ji vytvořil ten, kdo poslouchal, nebo ten, kdo zpíval (všimněme si, že dvojznačné by tu nakonec bylo i prostě přivlastňovací zájmeno *jeho*). Podobně dvojznačné by ale byly i věty typu *Nášel děti ve svém pokoji*. *Poslal děti do svého pokoje*. *Nášel ji ve svém autě*. *Poslal ji do svého auta*. *Zastihl ji ve svém bytě*. *Poslal ho do svého bytu*. Nejlépe je se takové dvojznačnosti vyhnout a říci to jinak.

Někdy jsou špatně utvořené věty opravdu zavádějící. Je to právě tehdy, když jsou ve výpovědi do jedné věty spojeny dva děje: *Soudce ho odsoudil za vraždu *svých sousedů*. Někdo zavráždal své sousedy a soudce ho za to odsoudil; neodsoudil jej však za vraždu svých sousedů, ale jeho sousedů. Podobně je tomu ve větách *Soudce ho omloustrnil za způsobení smrti *svého otce*. *Soudce ho odsoudil za vytržnost v místě *svého bydlíště*. *Prokurátor propustil mladíka *pro svůj nízký věk*. Jsou to morbidní nebo křiklavé případy, ale právě na těch je patrné, že musíme uplatňovat svůj jazykový cit a dávat pozor, co říkáme nebo píšeme. Právě novinové titulky nebo zprávy o zločinech bývají často takto zkratkovité a ve svém výsledku pak paradoxní nebo směšné.

Než začneme soudit, kdy je zájmeno *svůj* na *svém* místě a kdy nikoli, musíme ještě vzít v úvahu, že v češtině existují některé vazby, v nichž je užívání zájmena *svůj* ustálené, jako např. *mít svůj věk*, *mít svou hlavu*, *ponechat něco svému osudu*, a sem patří i často užívaná vazba *dát něco na své místo*. Ta se ustálila a zájmeno *svůj* se tu užívá, ať je podmět věty jakýkoli. Pokyn *Dej to na své místo* znamená tolik jako *Dej to, kam to patří*. S frází *dát něco na své místo* se setkáváme tak často, že si její možné dvojí čtení už zřejmě ani neuvedomujeme. Když řekneme *Vrátíl se na své místo*, není v tom žádný problém. Ale *Vrátíl vše na své místo*, to už není tak jednoznačné, protože tu nastává konflikt s gramatickým pravidlem o užívání zájmena *svůj* při přivlastňování podmětu řeči. Podobně *Postavil, položil, usadil, uložil něco na své místo*, v němž zvrátě *svůj* neodkazuje k podmětu věty, nýbrž se vztahuje k jejímu předmětu. Tak uvažoval pisatel následujícího dopisu jazykové poradně Ústavu pro jazyk český:

„Trvalo mi velmi dlouho, než jsem přesvědčil kolegyni, že není správná věta *Dej židli na své místo*, ale že věta musí znít *Dej židli na její místo*. Vždyť tvar *Dej* je rozkazovací způsob pro 2. osobu jednotného čísla. Mám-li *dát židli na své místo*, pak by to přece znamenalo, že mám odejít, a tam, kde jsem stál, mám postavit židli. Dlouho jsme o tomto problému debatovali, než češtinářky uznaly, že správná je vazba *na její místo*. Je mé přesvědčení správné? *Dám židli na její místo a pak bude na svém místě*. Ovšem *aby dal člověk něco na své místo* je slyšet velice často. Čím je to způsobeno?“

Z hlediska gramatické stavby věty (a ve světle dokladu typu *Někdo ho postav na své místo*, což skutečně znamená ‚postav někoho místo sebe‘) by opravdu byla varianta *Dej židli na její místo* bezproblémovější a přesnější: nemůže dojít k mýlce, kam se má židle postavit (i když v případě židle nehrozí žádné velké nedorozumění, protože kusy nábytku mají zpravidla své místo). Ale jazyk předkládá svá řešení a my si je osvojujeme. Jak jemně jsou jazykové distinkce mezi ustáleným a živým spojením, to si uvědomíme, když porovnáme podobné dvojice vět a jejich významy, jako např. *Viděl ho jako člověka na svém místě a Rad by byl viděl tohoto člověka na svém místě*. Vidíme, že spojení *na své místo* se někdy používá jako spojení ustálené, jindy jako spojení živé, v němž je zájmeno *svůj* užito ve shodě s pravidlem o přivlastňování podmětu věty: výpověď je třeba číst nikoli jako ustálený výraz, nýbrž sledovat její syntaktickou stavbu.

Nezbývá než obdivovat, jak je náš jazyk bohatý a kolik myšlenkových operací zvládáme, když jím mluvíme a když si navzájem rozumíme. Můžeme například říci, že osud zájmena *svůj* je zcela v našich rukou, nebo že osud zájmena *svůj* máme zcela v našich / ve svých rukou. Ale to není k těmto tématům všecko. Můžete se o tom dočíst dál v kapitolách **II/8** a **IV/12**.

8/ Zájmeno *týž* / *tentýž* a podruhé *jenž*, *svůj*

Petr Nejedlý

Mezi slovními druhy patří zájmena k těm nenápadným – vlastně nic nepojmenovávají, jen ve větě jaksi „zaskakují“ za jména, ba za celé věty. Přitom však se bez nich téměř neobejdeme: *potkal jsem švagra a on mi povídá ...; nechám si udělat rezavý přeliv, protože table barva mi náramně sluší; loni jsem doběhl na třetím místě, ale takové asi letos neobsadím; řekla, že mne už nemiluje, a to mi změnilo život* atd. Nebo zkuste bez použití jediného zájmena někomu vyznat lásku! Určitě to nebude snadné.

Přesto asi zájmenům nevěnujeme vždy dostatek pozornosti, protože s řadou z nich a s jejich praktickým užíváním často při vyjadřování těžce zápasíme. Příkladem takových nesnází je trochu složitě skloňování zájmena *jenž*, při němž se mnozí uživatelé dopouštějí nejedné chyby. Je to dáno tím, že zájmena patří do nejstarší vrstvy slovní zásoby, a proto v sobě nesou různé rysy dřívějších vývojových fází jazyka. Např. v jedné z předchozích kapitol jsme si všimli, jakými proměnami prochází už sám základ zájmena označujícího první osobu jednotného čísla: *já – mne – mě – mně – mi – mnou* ... Jaký rozdíl oproti našemu většinovému skloňování s pouhými obměnami koncovek *pán – pána – pánovi – páněm* ... Není divu, že z toho máme někdy zamotanou hlavu.

Je samozřejmé, že pokud si nejsme tvarem zájmena *jenž* jisti, bylo by nejjednodušší vynechat je a zvolit jiné slovo. *Jenže* je v tom jistá potíž. Ono totiž toto zájmeno ve spisovném jazyce představuje jediný variantní prostředek, jímž můžeme nahradit vztažené zájmeno *kteřý*. To je slovo velmi frekventované, neboť je užíváme velmi často. Nepůsobí pak právě elegantně, jestliže věty stereotypně začínáme *kteřá, které, kterému* apod. Právě proto je zájmeno *jenž* – navzdory svému komplikovanému skloňování – velmi potřebné.

A ty naše skloňovací omyly? Nejjednodušší chybujeme tím, že tvar *jenž* dáváme i do těch pádů, kam nepatří. Jednoduše poučení při-

tom zní takto: tvar *jenž* užíváme jenom tehdy, jestliže má vyjadřovat první pád jednotného čísla rodu mužského. Například: *Chytili psa, jenž* (pes: 1. pád jednotného čísla rodu mužského) *pokousal dvě děti*. Naproti tomu když tím zlým psem bude *fenka*, což je podstatné jméno rodu ženského, bude věta znít *Chytili fenku, jež pokousala dvě děti*.

Právě tak, jestliže toto zájmeno bude v jiném pádu než v prvním, třeba ve čtvrtém, opět nemůžeme užít tvar *jenž*: *Použil jsem hasáka, ježž* (4. pád jednotného čísla rodu mužského) *jem si půjčil od bratra*.

Potíže však nemíváme pouze se zájmenem *jenž*. Obdobně se porýkáme se skloňováním zájmena *tyž, tenž*. Toto zájmeno má pro některý pád dva tvary, jednou dokonce tři: můžeme si povídat *o toměž problému, o témže problému*, nebo dokonce *o témž problému*. U podstatných jmen středního rodu můžeme obdobně mluvit *o toměž stanovisku, o témže stanovisku* či *o témž stanovisku*.

Taková volnost nás pak může snadno svést k tomu, že použijeme tvar, který ve skutečnosti vůbec neexistuje a jehož existenci pro daný pád my jen mylně předpokládáme. Několikrát jsem se setkal např. s nenáležitou podobou *o *tomže (případu, příběhu)*.

Jak se máme v té změti tvarů zájmena (*ten/tyž*) vyznat? Tady je každá rada drahá. Buď se tvary jednotlivých pádů prostě naučíme v úplnosti, a pokud se je naučit nechceme (což plně chápau), pak máme možnost zapamatovat si pro každý pád jeden tvar a toho se pak držet.

Někdy ještě můžeme toto zájmeno nahradit jiným slovem, např. se dá použít přídavné jméno *stejný*. To sice nemá úplně „tyž“ význam jako zájmeno (*ten/tyž*), ale v řadě případů se obě slova zaměnit dají.

V užívání zájmen najdeme i další záludnosti. Jedna taková záludnost se nerýká skloňování, ale přímo volby vhodného zájmena. Jde o to, jak se užívá – anebo spíš neuvívá – zájmeno *svůj*. Často můžete číst v reklamách věty toho typu *Světě nám Vaše peníze. Prodejte nám Vaše staré auto*. Takhle by ty věty zněly třeba v angličtině, v němčině, ale spisovná čeština v nich v tomto případě bez diskuse vyžaduje zájmeno *svůj*. Autoři oněch reklamních textů jsou nejspíš přesvědčeni, že takové věty jsou psychologicky údernější, že člověk má intenzivnější pocit, že je oslovován právě on (o tom viz též v předchozí kapitole). To je asi pravda. Jenomže

my vedle toho podvědomí, na které chce reklamní textař působit, máme také jazykové povědomí, jazykový cit. A v tomto okamžiku se v mnohých z nás tento jazykový cit začne vzpouzet a vyvolá v nás dojem jisté jazykové nedbalosti, rutinního až primitivního překladu z cizího jazyka, což asi pro inzerující firmu nebude zrovna na nejlepší doporučení.

Přitom zájmeno *svůj* je mimořádně důležité při významovém rozlišování. Ukážeme si to na příkladu:

Mirka okřikla Pepička peroucha se se svou sestrou.

Potřebujeme v ní vůbec zájmeno *svůj*? Co kdybychom tu větu o ně prostě ošidili? Že bychom je jednoduše vypustili: *Mirka okřikla Pepička peroucha se se sestrou*.

Ošidit ji samozřejmě můžeme – po stránce mluvnické bude taková úprava v pořádku. Má to ale jeden háček. I když vyloučíme, že by se Pepíček pouštěl do rvačky se sestrou zdravotní, a budeme předpokládat, že jde prostě o sourozence, bezpečně nevíme, či je ta sestra, zda Pepičkova, nebo Mirčina (pominěme možnost, že Pepíček se pere s někým úplně jiným – třeba se sestrou Tondy Vonáška nebo autora tohoto příspěvku). To nám totiž právě prozradí až přivlastňovací zájmeno. Jestliže je to sestra Pepičkova, pochopíme to z užití přivlastňovacího zájmena *svůj*, které jsme četli ve výchozí větě:

Mirka okřikla Pepička peroucha se se svou sestrou.

Jenže co když se Pepíček pere s Mirčinou sestrou? Chceme-li to vyjádřit, musíme větu dát podobu jinou – musíme užít přivlastňovací zájmeno *její*:

Mirka okřikla Pepička peroucha se se její sestrou.

Shrneme-li to, obecně platí, že zájmeno *svůj* užíváme tehdy, jestliže přivlastňujeme původci děje. Toho v převážné většině případů vyjadřuje podmět věty: *Podám ti svou bundu*. Já podávám, já jsem původce děje, slovo *já* je podmět. Já jsem taky majitel bundy neboli přivlastňovací zájmeno vyjadřuje vztah ke mně, původci děje. Proto jsme užili zájmeno *svůj*.

Naproti tomu řeknu: *Poděj mi mou bundu!* V tomto případě ty podáváš, ty jsi původce děje, zájmeno *ty* je podmětem, ale ta bunda je pořád moje. Původce děje a ten, komu se přivlastňuje, jsou dvě různé osoby, proto zájmeno *svůj* nemůžeme použít. (Pokud bychom to přece učinili, znamenalo by to, že já se dožaduji tvé bundy.)

O něco složitější je to v případech, jako byl ten s Mirkou a Pepičkem. *Mirka okřikla Pepička peroučbo se se svou sestrou.* Tam máme ve větě děje dva a původce děje také dva. Mirka okřikuje, kdežto Pepiček se pere. Protože spojení *se sestrou* závisí na pojmenování děje *prát se*, vztahuje se zájmeno *svůj* k původci právě tohoto děje, totiž k Pepičkovi.

Můžeme se pokusit o jisté zobecnění: ve sporných případech zájmenem *svůj* přivlastňujeme tomu původci děje, na němž přivlastňovaný objekt významově i stavbou věty závisí. V naší větě to byl původce rvačky se sestrou, to jest Pepiček, tudíž i v tomto směru byla věta jednoznačná a větu správně chápeme tak, že jde o sestru Pepičkovu.

9/ O zájmenu *jenž* do třetice

Josef Šimandl

Vztažné zájmeno *jenž* je jazykový prostředek, bez jehož aktivního osvojení je možné se obejít a pro připojování vztažných vět vedlejších vystačit se zájmenem *ktej* – v tom se téměř nechybujeme, pomineme-li nedomyšlené pospisovnění *osoby, ktej/*kerý* na *osoby, *kteří*. V každodenních hovorech zájmeno *jenž* neslýcháme, nevidáme je v esemeskách, e-mailech ani v pracovních textech administrativních; nacházíme je ve složitěji formulovaných textech odborných, právních, diplomatických, v beletrii i v publicistice. Jako prostředek užívaný především v psaných textech patří zájmeno *jenž* k prostředkům knižním; u některých jeho tvarů je to zřejmé obzvlášť.

Proč se s tímto zájmenem setkáváme i ve zpravodajských žánrech? Jednak jejich texty kopírují texty a projevy, o nichž informují, a přebírají přitom i méně běžné prostředky, jednak potřebují být formulovány stručně, protože prostor pro prezentaci zpráv bývá omezený. Porovnejme dvojice *ke kterým ~ k nimž*, *ve kterém ~ v němž*. Varianty s méně častým zájmenem jsou kratší i pro oko, a když je vyslovíme, uslyšíme tříslabičné varianty proti jednoslabičným.

Přestože se někdy hodí i taková úspornost, hlavní příčinou koexistence dalšího vztažného zájmena je poměrně vysoká frekvence vztažných vět vedlejších. Pohnutkou k užití zájmena *jenž* pak bývá chvalyhodná snaha vyhnout se opakování. Formulace *značky, které patřily firmám, které byly znárodněny* není obratně stylizována; lépe působí varianta *značky, které patřily firmám, jež byly znárodněny* nebo *značky, jež patřily firmám, které byly znárodněny*. Jen by se nám nemělo stávat, že místo náležitého *značky, jež sklouzneme k „univerzálnímu“ značky, *jenž*. O dvou podmínkách, jejichž současně splnění je k užití tvaru *jenž* nutné, viz kapitolu II/8.

Většina tvarů tohoto knižního zájmena se skládá z dobře známých tvarů zájmena *on, ona, ono* – a k nim se přidává *-ž*. Podle

s nimi je také s nimiž, podle na něho je na něhož, podle k ní je k níž, podle pro ni je pro níž. (O rozdílech k ní x pro ni, jí x jí stov. v kapitole **III5**.)

Chyby se objevují ve tvarech, kde tato pomůcka nefunguje. Máme třeba *proces* nebo *řízení*. Osobním zájmem bychom o obojím řekli *ukončil ho vrchní soud*, ale oporou pro tvary *zájmena jenz* jsou dnes už méně běžné tvary *proces: ukončil jej a řízení: ukončil je* (takže *proces, jejíž ukončil a řízení, jež ukončil vrchní soud*). Bez opory je vlastně i základní tvar *jenz*, který odpovídá tvaru *on*. Mám-li vyjmenovat „nebezpečné“ tvary, jsou to *jenz*, *jež*, *jež*, *již*, jak vidíme, jsou to tvary 1. a 4. pádu, takže je jich zapotřebí často. V praxi se raději vyhneme tvaru *již*, který je homonymní s příslovcem/částíí, přestože formulace *hrdinové, již se obětovali za naši svobodu* nebo *doba, již charakterizovalo nadšení* jsou gramaticky v pořádku. Podoba po předložce, která začíná *n-*, tj. *doba, na niž rád vzpomínal*, podobné rozpaky nevyvolává.

Kdo by měl pochybnost, zda některý z těch tvarů použil náležitě, může navštívit webovou stránku www.ujc.cas.cz/poradna. Jak jsme už viděli, potřebný gramatický úsudek je poměrně složitý (rod a číslo podle řídicího substantiva, pád podle struktury vedlejší věty) a pro orientaci možná lépe poslouží návodné příklady: *díla, jež se mi líbí; učitel, jehož jsem potkal; v dopise, jejíž jsme obdrželi* apod.

Závěrem připomeňme, že přivlastňovacímu zájmenu *jeho, její, jejich* odpovídá vztahné *jehož, jejíž, jejichž*. Slouží k poměrně složitému připojování vztahné věty přes další substantivum, např. *knížka: její titul → knížka, jejíž titul (voní dálkami) nebo krajina: jejím půvabům → krajina, jejímž půvabům (vzdalo hold už tolik malířů)*. Přes skladebnou složitost se v tvarech vztahného přivlastňovacího zájmena nechybuje: pisatelé i mluvčí správně ponechávají bez proměny tvary *jehož, jejíž* a ženskému *jejíž* dávají správné koncovky podle vzoru jarní. I toto zájmeno se používá ve složitější formulovaných textech a tím má blízko ke knižním prostředkům; je však ve své funkci nezastupitelné – nelze je nahrazovat zájmem *kteřý*, přestože např. ve slovenštině se tak děje – a nepůsobí zastarale. Pochybuji, že čtenář v první větě tohoto textu zaznamenal spojení *jazykový prostředek, bez jehož aktivního osvojení je možné se obejít* jako něco nápadného.

10/ Z naší země – naší zem

Josef Šimandl

Další návrat k zájmenům chce připomenout rozdílnou platnost tvarů *naší x naši* (a podobně *mojí x moji, tvojí x tvoji, svojí x svoji, vaší x vaši*). V této knize jsme se jim již věnovali v kapitolách **III5**, **III7** a **III8**. Rozlišovat dlouhou koncovku od krátké by se sice měly děti naučit nejpозději v páté třídě – ale v publikovaných textech vidíme, že pro některé pisatele jsou poznatky ze základní školy už zasuty v hlubinách zapomnění. Navíc na některé souvislosti nebyvá v nižších školách (příhodný) čas.

Odlíšnost tvarů např. *malé x malou* je značná; naproti tomu rozdíl *naší x naši* méně patrný, v běžné výslovnosti se stírá, a to na naprosté většině území ve prospěch dlouhé koncovky. Ta má i systémovou oporu, třebaže falešnou. Existují totiž zájmena skloňovaná podle adjektivního vzoru jarní, která mají pro ženský rod v celém jednotném čísle neproměnnou dlouhou koncovku, např. *(ně)čí* nebo *její: její taška, do její tašky, její tašce (chybí ucho), přes její tašku, v její tašce, s její taškou*.

Jiná zájmena – například právě *naš* jako vzor měkkého zájmeného skloňování – však odlišují 1., 5. a 4. pád, tzv. pády přímé, od ostatních, tzv. nepřímých pádů. Máme třeba *naše maminka, naše milá maminko, pro naši (krátce) maminku*. Dlouhou koncovku mají jen pády nepřímé: *od naší maminky, k naší mamince, o naší mamince, s naší maminkou*.

Když o něčem řekneme, že to je pomůcka pro malé děti, znamená to lecky, že je to něco zjednodušeného, co se v dospělém věku sluší odložit. Ale to není případ poučky, že při rozlišování tvarů *naší x naši* nám pomůže tvar ukazovacího zájmena. Nechcete-li se vracet ke kapitole **III5**, čtěte zde: končí-li na dlouhou samohlásku (za takovou v jistém smyslu platí i dvojhláska), má také zájmeno *naše* dlouhé -í; končí-li krátce, je namíste krátké -i – čili *té naší, tou naší x tu naší*. Jistě, triviální poučka; o to horší jsou triviální chyby.